

Christoffer af Bayerns breve 1440–1448 vedrørende hans bayerske stamhertugdømme = Die Briefe Christoffers von Bayern 1440–1448 über sein bayrisches Stammherzogtum. Udgivet ved JENS E. OLESEN af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Kbh., 1986. 240 s. 1 kort. 195 kr.

Allerede i sin disputats fra 1980 gjorde Jens E. Olesen brug af en del hidtil utrykte og i beskedent omfang udnyttede kilder til belysning af Christoffer af Bayerns styrelse af sine sydtyske besiddelser, som han havde arvet da hans fader, hertug Johan 3. af Neumarkt, døde i 1443. Det er i det væsentlige disse breve, som Olesen hermed har udgivet.

Hvert enkelt af de 111 trykte breve ledsages af en redegørelse for opbevaringssted, skrive-materiale og beseglingsforhold. I den forbindelse er seglene søgt identificeret. At en diplomatarisk redegørelse er relevant og ikke blot pedanteri, turde et eksempel vise. Kong Christoffers gælds-brev til hertug Balthazar af Schlesien-Sagan fra 8. oktober 1445 opbevares i Rigsarkivet i København under den mindre heldige betegnelse Ny kronologisk række nr. 3544. Kristian Erslev tvivlede på, at brevet havde været udleveret, hvilket man forstår, når man ser Repertoriets oplysning om proveniensen: Kongens arkiv (1. rk. nr. 7556). Jens E. Olesen har imidlertid overflødiggjort denne tvivl, idet han har fremdraget et brev (nr. 61a), hvori hertugen i juni 1460 anmoder byrådet i Lübeck om fortsat at opbevare kong Christoffers gælds-brev.

Udgiveren synes ved trykningen af teksterne nøje at have fulgt forlæggene, og det er selvfølgelig prisværdigt. Men det forekommer mig dog omstændeligt og forstyrrende for læsningen, når overstregede, overflødige ord gengives på lige fod med meningsgivende (f.eks. det overstregede »sollen« l. 41 i nr. 69, der tilmed kun er overleveret gennem en afskrift). Og når forkortelserne er opløst, kan man undre sig over, at f.eks. xpi ikke er opløst, men forklaret i parentes (f.eks. nr. 64 l. 26).

Bogens kvaliteter overgår dog langt denne kritik. Man må ønske en publikation af disse breve velkommen, da de kan kaste nyt lys over en række forhold, der »har betydelig interesse ved en vurdering af regeringsstyrelsens indretning i Norden under Christoffer af Bayern« (s. 11). I en lærd indledning, der også er oversat til tysk, argumenterer Jens E. Olsen på baggrund af de fremlagte breve og inddragelse af omfattende nordisk og (til tider vanskeligt tilgængelig) tysk litteratur for, at det kejserlige kancelli i Tyskland har været forbillede for Christoffer af Bayerns indretning af kancelliet i Danmark. Arbejdet med bogen lettes af en stamtavle, et kort over Oberpfalz og et person- og stedregister.

Aage Andersen

Lexicon mediae latinitatis Danicae, auctore Franz Blatt, composuerunt Bente Friis Johansen, Holger Friis Johansen, Peter Terkelsen aliique. Udgivet af PETER TERKELSEN og OTTO STEEN DUE. Fasc. 1: A – axis. Århus 1987. Århus universitetsforlag. xxii + 69 s. 247,75 kr.

I dobbeltspaltet opsætning som andre ordbøger af tilsvarende karakter er den danske del af arbejdet med at forny og forbedre det glossarium over middelalde-

rens latin, som DuCange i sin tid skabte, nu i gang med at udkomme som selvstændig bog. Det var igennem Union Académique, at man allerede i 1930'erne kom med i planlægningen af ordbogen over middelalderlatin, og forbedringerne i forhold til den gamle DuCange skulle især opnås ved en særlig indsats i de enkelte europæiske lande. Det indsamlede ordstof skulle både danne basis for den nationale ordbog og indgå i samlinger til den nye internationale *Novum Glossarium mediae latinitatis*. Af denne er hidtil udkommet bogstaverne L-O samt påbegyndt P.

Excerperingsarbejdet hertil har haft alle hidtil fuldstændigt trykte latintekster fra det danske område som grundlag med grænse ved reformationen 1536. Man medtager alle sproglige foreteelser, der ikke findes belagt i klassisk latin, bedømt ud fra K. E. Georges, *Ausführliches Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch*, 8. Auflage, Hannover 1913-18. I grundmaterialet indgår også tekster om danske forhold, forfattet af fremmede, f.eks. *Encomium Emmæ*, *Ælnoth* og *Robert af Ely*, og samme rummelighed er også udvist ved udnyttelsen af diplomstoffet. Takket være det lange tilblivelsestidsrum har det også været muligt at indarbejde ordstoffet i *Middelalderens Danske Grammatikere* (udgaven *Corpus Philosophorum Danicorum*). Af praktiske grunde udvidede man i sidste øjeblik ordstoffet med en enkelt henvisning også til en række ord, der kun er belagt i klassiske anvendelser eller betydningsnuancer. Derved skabte man forbindelse til de allerede eksisterende særordbøger, især Saxo-ordbogen (*Gesta Danorum II*, *Indicem verborum* ved Franz Blatt, København 1957). Det er meget værdifuldt, at ordstoffet fra diplomerne og det øvrige administrative kildemateriale spiller en væsentlig rolle i de udvalgte ordbogseksempler, der tillige er dateret, absolut eller tilnærmelsesvis, alt efter kildens karakter.

Det har taget en række år efter den første redaktionsfase at nå til det endelige resultat; at holde citaterne à jour efter nyeste udgave tager også sin tid. Forhåbentlig vil det lykkes at komme videre i nogenlunde regelmæssigt tempo. Det er næppe ubekendt for redaktørerne, at der er langt til slutningen af alfabetet.

Herluf Nielsen

NYERE TID

THOMAS RIIS (ed.): *Aspects of Poverty in Early Modern Europe II. Les réactions des pauvres à la pauvreté. Etudes d'histoire sociale et urbaine*. Odense University Studies in History and Social Sciences 100. *Byhistoriske Skrifter* 4. Odense University Press 1986. 232 s. + 1 kort.

Studiet af samfundets ringest stillede grupper gennem tiderne fik en kolossal opblomstring i 1970'erne. Blandt de mange individuelle forskere og videnskabelige institutioner, der tog emnet op, var den danske historiker Thomas Riis, som i 1979 og 1980 stod for to internationale symposier ved Europa-Universitetet i Firenze om fattigdommen i Europa i tidlig nyere tid. Indlæggene på det første